

EK FİİLİN ÖĞRETİM YÖNTEMİNDEKİ SORUNLAR*

Ümit HUNUTLU**

Geliş Tarihi: Aralık, 2017

Kabul Tarihi: Şubat, 2018

Öz

Ek fiil, ek eylem, bildirme eki, cevher fiili, kuvvetlendirme eki gibi değişik terimlerle adlandırılan, orta ve yükseköğretimde farklı metotlarla öğretilen ek fiil konusu; cümlelerin temel unsuru olan yüklemle anlaşılmasında, söz diziminde yargının özelliklerinin belirlenmesinde etkilidir.

Ortaöğretim programına uygun olarak hazırlanan ders kitaplarının çoğunda, dil bilgisi konu anlatımları sınırlıdır. Birçok öğrencinin hazırbulunmuşluk düzeyi beklenenin altındadır. Ortaöğretim düzeyinde, dil bilgisi konularını ders kitaplarında bulamayan öğrencilerin bilgi edinmek için başvurduğu kaynaklar tutarsızdır. Bu durum yükseköğretim için de geçerlidir. Türk dili ve edebiyatı öğretmeni yetiştiren yükseköğretim kurumlarında takip edilen farklı dil bilgisi kitapları ve buralardaki öğretim üyelerinin dil bilgisi öğretim anlayışları birçok dil bilgisi konusunda olduğu gibi ek fiilin izahında da farklılıklara yol açmakta; bu alanda farklı terim, öğretim metot ve yöntemleriyle karşılaşmaktadır.

Bu çalışmada ek fiilin ortaöğretim ve yükseköğretimdeki öğretim şekilleri incelenmiş ve öğretim yöntemleri üzerinde durulmuştur.

Ahahtar Sözcükler: ek fiil, Türk dili, dil bilgisi öğretimi.

THE PROBLEMS IN THE TEACHING METHOD OF THE PREDICATIVE VERB

Abstract

Predicative verbs, also called declarative suffixes, are taught with different methods in secondary and higher education and effective in understanding the predicate, which is the main element of a sentence, and determining the characteristics of judgment in syntax.

In the majority of the textbooks in secondary education, the subject of linguistic knowledge is limited. Many students' level of readiness in secondary education is less than expected. At the high school level, the sources which students cannot find linguistic subjects in their textbooks to get information is not consistent. This situation is also observed in higher education. Different books of linguistic knowledge used in higher education institutions that train Turkish language and literature teachers and lecturers' linguistic knowledge teaching manners in these institutions cause differences in the explanation of predicative verbs as in many subjects of linguistic knowledge and so different terminology and teaching methods are faced in this field.

* Bu makale; 17-18 Nisan 2017 tarihinde "Prof. Dr. M. Fuad Köprülü Anısına II. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Öğretimi Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Dr. Öğr. Ü., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı, El-mek: umit.hunutlu@erdogan.edu.tr.

In the present study, teaching manners of predicative verbs used in secondary and higher education institutions were examined and appropriate teaching methods were evaluated.

Keywords: Predicative verb, Turkish language, teaching linguistic knowledge.

Giriş

Ek fiil terimi *Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü*'nde şöyle açıklanmaktadır:

Eski Türkçede er- yardımcı fiilinin er->ir->i- biçiminde ekleşmesinden oluşan, ad soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik fiil çekimlerinde de görev alan fiil. Şahıslara göre çekiminde +Im/+Um, +sIn/+sUn, +sInIz/ +sUnUz, DIrIAr/ +DUrIAr şekillerine girer: çalışkan+ım, çalışkan+sın, çalışkan+dır, çalışkan+ız, çalışkan+sınız, çalışkan+dırlar gibi.

Yukarıdaki tanım esas alındığında, ek fiil terimi uygulamada başka eklerle karıştırılmaktadır. Örneğin; “Benim” kelimesindeki /+im/ cümledeki bağlama göre ilgi eki, iyelik eki veya ek fiil (?) olarak algılanmaktadır.

Dil öğretiminde **ek fiil / ek eylem**, birden fazla konuyla ilintili olarak bahsedilmesi gereken önemli bir konudur. İsimler, cümle öğeleri, cümle türleri, cümlede anlam konuları öğretilirken ek fiile özellikle değinilmesi gerekmektedir. Ek fiil / ek eylem dil öğretiminde bağımsız bir konu olarak yer almamaktadır. Dil bilgisi kitaplarında farklı konu başlıkları altında izah edilen ek fiilin kavramsal niteliklerinin belirlenmesinde bazı soru ve sorunlar mevcuttur:

1. Ek fiil; kelime türü olarak bir fiil midir?
2. Ek fiil hangi başlık altında verilmelidir?
3. Ek fiil hangi cümle ya da yüklemde bulunur?
4. İsim cümlesi ve fiil cümlesi ayrımı ek fiil konusu kavranmadan çözülebilir mi?
5. Ek fiilin geniş zaman çekiminde ek fiil düşer mi? Bir düşme varsa düşen ekler nelerdir?
6. Bugün bazı dil bilgisi kitaplarında ek fiilin geniş zaman çekimi olarak verilen eklerin şahıs ekinden farkı nedir? Eğer bunlar şahıs ekiyse niçin doğrudan isimlere gelmiştir? Eğer bunlar ek fiilse niçin şahıs eklerinden biçimsel bir farkı bulunmamaktadır?
7. Ek fiilin bir görevi birleşik kipler yapmaktır. /+DIr/ ekinin niçin birleşik kip şekli yoktur ve niçin dil bilgisi kitaplarının çoğunda ek fiilin istisnai bir örneği olarak verilmemektedir?
8. Ek fiilin olumsuz şekli olarak öğretilen “değil” kelimesi, isimleri yüklem yapan bir ek fiil midir; yoksa isimlerle ek fiil arasına gelen bir edat mıdır?

Ek fiilin öğretiminde karşılaşılan bütün bu soruların asıl sebebi, ek fiil konusunun ortaöğretim ve yükseköğretim dil bilgisi kitaplarında farklı şekillerde ve konu başlıklarında ele alınmasıdır. Dil bilgisi öğretiminde “cevher fiili, cevherî fiil, salt fiil, boş fiil, ana yardımcı fiil, varlık fiili, ek eylem, ek fiil, bildirme ek(ler)i, bükün fiili, edat-ı haberiyye, fil-i cevherî, fil-i haber, özden fiil, kopula, koşaç, rabita” gibi (Özalan, 2014: 8) adlar alan bu konu, sadece adı bakımından değil, özellikleri bakımından da tartışmalıdır. Birçok akademik araştırma ve inceleme yazısında ek fiil konusundan bahsedilmiştir.¹ Üzerinde bu kadar inceleme yapılmasına rağmen ek fiil konusu yükseköğretimde tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. Bu tartışmaların çoğu ek fiilin nitelikleri hakkındadır. Nitelikleri hakkında bu kadar karşıt görüşün olduğu bir konunun nasıl öğretilmesiyle ilgili kesin bir yol belirlemek oldukça güçtür. Bundan dolayı ek fiilin öğretim yöntemi üzerinde pek durulmamıştır.

I. Ortaöğretim Dil ve Anlatım / Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında ve Kitaplarında Ek Fiil

Bugün ortaöğretimde kullanılan dil bilgisi kitaplarında, konu anlatımı sınırlıdır. Bunda öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeylerinin esas alınması etkilidir; ancak ortaöğretimdeki hazırbulunuşluk düzeyi birçok öğrencide beklenenin altındadır. Ortaöğretim düzeyinde, dil bilgisi konularını ders kitaplarında bulamayan öğrencilerin bilgi edinmek için başvuracağı üç kaynak mevcuttur: öğretmen ders notu, lise düzeyi test kitapları ve internet. Farklı üniversitelerden mezun olmuş, yeni bilimsel bilgilerden uzak öğretmenlerin ders notları birbirinden farklıdır. Test kitapları, konunun özünden uzaktır ve seçenekler arasında doğruyu bulmayı öğretmektedir. İnternette ise bilgi kirliliği mevcuttur.

¹Ek fiille ilgili veya ilintili makale ve bildirilerden bir bölümü şunlardır: Baydar, Turgut (2012), “+DİR Bildirme Eki Üzerine” *Selçuk Üni. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 32, s. 37-54.; Büker, Cengiz (1990), “Türkçede İmek Eylemi”, *Türk Dili Dergisi*, S. 19, s.9-15.; Coşar, Mevhibe (2008), “Trabzon Ağzlarında Ek Fiilin Kullanımı” *Turkish Studies*, C. 3/3, s. 176-188.; Cumakonova, Gülzura (1996), “Kırgız Dilinde İ- Fiilin Gelişmesi”, 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı*, TDK Yay., Ankara, s. 233-237.; Ergönenç, Dilek (2006) “Nogay Türkçesinde Sıfat fiillerle Kullanılan Bol- Fiilin İşlevleri”, *Karadeniz Araştırmaları C. 3*, S. 10., s. 148-156.; Güneş, Sezai (2010), “Türkçede İmek Fiili Hakkında”, *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*, 16-18 Aralık 2010, İzmir, s. 429-433.; Karabeyoğlu, Adnan R. (2007), “Orhon Yazıtları’nda bol- ve er- Fiilleri Üzerine” *TÜBAR 22*, s.87-100.; Keleşir, Meltem (2003), “Olmak, var, yok ve değil” *XVI. Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.; Kılıçoğlu, Vecihe (1953), “(-dir) Eki Meselesi”, *Türk Dili*, C. II, , Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s.802-804.; Mutlu, Hüseyin Kahraman (2007), “Tur-“ Yardımcı Fiilin Kullanımı Hakkında”, *Afyon Kocatepe Üni. Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IX, S.: 1, Haziran 2007, s. 103-110.; Savran, Hülya (2008), “Türk Dilinde +DİR Bildirme Eki ve +DİR Bildirme Ekiyle Yapılan Belirsizlik Kelimeleri” *UÜ. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:9, S. 14, 2008/1, s. 163-188.; Topal, Erol (2012), “Türkçede Ek Fiil (i-) Üzerine Düşünceler”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, C. 20, No: 2, s. 649-654.; Turan, Zikri (1999), “Eski Anadolu Türkçesi’nde Ol- Cevherî Fiili” *TDAY-Belleten* 1996, TDK Yay., Ankara, s. 265-289; Türk, Vahit (2004), “Kutadgu Bilig Örneği ile Türkçede Ana Yardımcı Fiil (er-)” *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II* 20-26 Eylül 2004, TDK Yay., Ankara, s. 2993-3006 (Özalan 2014: 7)

Günümüzde, ortaöğretim düzeyinde ana dili öğretimi çıktılarının amaca uygunluğu öğretim programlarıyla kontrol edilebilir. 2005 yılında hazırlanan programda dil bilgisi öğretimiyle ilgili hedefler şu şekilde verilir:

“Soyut bilgiler verme, anlatımla ilgili tavsiyelerde bulunma yerine; metinlerden hareketle öğrencilerin dinleme, konuşma, okuma ve yazma alanlarında becerilerini geliştirerek Türkçenin özelliklerini kavramaları; bu alandaki kişisel uygulamalarıyla dili her düzeyde doğru ve güzel kullanabilme zevki ve alışkanlığı kazanmaları hedeflenmiştir” (MEB, 2005: 8).

Bu program, ilköğretim düzeyinde dil bilgisi konularını ideal bir şekilde öğrenmiş bir öğrencinin ortaöğretimde uygulamaya yönelik çalışmalar yapmasını hedeflemektedir. Buluş yoluyla öğretimin ağır bastığı programda, dil bilgisi konuları en aza indirilmiştir. 2005 yılını takip eden diğer programlarda, dil bilgisi öğretimi amaç değil, araç olarak görülmüştür. Dolayısıyla hazırlanan Dil ve Anlatım ders kitaplarında dil bilgisi konu anlatımları sınırlıdır. Dil kuralları, öğrenciye sezdirilmeye çalışılmıştır. Ortaöğretim dil bilgisi konuları, ilköğretim konularının tekrarı niteliğindedir. Mühendislik fakültesini kazanan bir öğrenciye ortaöğretimde türev, integral konuları öğretilirken Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü kazanan bir öğrenci, dil bilgisi konularının çoğunu lisede görmemiştir. Dolayısıyla yükseköğretime gelen öğrencilerin dil bilgisi alanındaki hazırbulunuşluk düzeyleri beklenenin altındadır. Bu durum ek fiil, cümle ögeleri, cümle çeşitleri konuları için de geçerlidir.

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının Dil ve Anlatım Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar 2011 Öğretim Programında ek fiil / ek eylem ifadesi kazanımlar arasında verilmemiştir. Ek fiile, dokuzuncu sınıfın V. ünitesi “Bildirdikleri Kiplere Göre Cümleler” veya onuncu sınıfın 3. ünitesi “İsimler” başlıkları altında öğretmen inisiyatifıyla değinilebilecek bir konu olarak işaret edilmiştir. Bu öğretim programında ek fiil konusuna temel oluşturacak ifadeler şu şekilde verilir:

“Olumlu ve olumsuz isim cümlelerinin kuruluşunu, “değil” edatı ile kurulan olumsuz isim cümlelerini, “var, yok” kelimelerinin yüklem işleviyle kullanıldıkları cümleleri kavrama” (MEB, 2011: 26-31).

Bu ünitelerde ek fiilden dolayı olarak bahsedilmektedir. 2011 öğretim programında, ortaöğretim düzeyinde ek fiille ilgili ulaşılmaması hedeflenen kazanım ve edinimler şunlardır:

Kazanımlar: 2. Olumlu ve olumsuz isim cümlelerinin kuruluş özelliklerini belirler.

Etkinlik örnekleri: Öğrenciler metinden “değil” edatı ile kurulan olumsuz isim cümleleri bulur, bu cümlelerde ifade edilen hususun başka nasıl dile getirilebileceğini tartışır. **Açıklamalar:** [!] Kazanımın işlenişinde; biçim bakımından

olumlu, anlamca olumsuz isim cümlelerinin kuruluş özelliklerine dikkat çekilir. “Değil” edatı ile yapılan olumsuz isim cümlelerinin kuruluş özelliklerine dikkat çekilir. “Var, yok” kelimelerinin yüklem işleviyle kullanıldıkları cümlelerin anlam özelliklerine dikkat çekilir (MEB 2011: 26-31).

“**Kazanımlar:** 1. Metindeki isimleri bulur.2. Metnin oluşumunda isimlerin işlevlerini örneklerle açıklar. **Açıklamalar:** [!] İsimler kullanım, anlam, sayı bakımından gruplandırılır” (MEB 2011: 48).

2011 öğretim programına göre ortaöğretim Dil ve Anlatım 9. sınıf ders kitabı olarak hazırlanan MEB devlet kitaplarında, ek fiil iki etkinlikte sezdirilmeye çalışılmıştır:

“Çok üzücü bir hadiseydi.” cümlesinde “hadise” kelimesinin yüklem olması nasıl sağlanmıştır? Açıklayınız (Sakin 2012: 107). “Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda!”, “Seni takdir etmiyor değilim.” cümleleri şekil olarak olumsuzdur. Bu cümlelerin anlamca da olumsuz olup olmadığını sözlü olarak belirtiniz. ... “Değil” (edat), “var” ve “yok” kelimelerini yüklem görevinde kullanarak cümleler oluşturunuz. Kurduğunuz cümlelerde “değil” (edat) “var, yok” kelimelerinin yerine, yüklem görevinde hangi kelimeleri kullanabileceğinizi söyleyiniz (Sakin 2012: 118-119).

2011 öğretim programına göre ortaöğretim Dil ve Anlatım 10. sınıf ders kitabı olarak hazırlanan MEB devlet kitaplarında, üçüncü ünite 4. Konu “**Destansı (Epik) Anlatım-Fiilimsi**” başlığını taşımaktadır. Bu başlık altında ek fiillerle ilgili alıştırmalar bulunmaktadır:

“Oğuz Kağan Destanı” ve “Basiret Sahnesi” metinlerinde yüklem görevinde kullanılan isimleri bularak tablodaki uygun yerlere yazınız... Birden fazla kip eki olarak birleşik zaman oluşturmuş fiil örnekleri bulup tablodaki uygun yerlere yazınız. Bulduğunuz kelimeleri, tabloda verilen örneklerdeki gibi çözümleniniz. Tablodan hareketle ek fiillerin hangi işlevlerde kullanıldığını belirtiniz.

Yüklem olan isimler

Birleşik zamanlı fiiller

Çalışkandı Çalışkan idi
2012: 109).

Bakıyormuş Bakıyor imiş (Yelten,

2011 öğretim programına göre hazırlanmış bir diğer 10. Sınıf Dil ve Anlatım kitabında **Destansı (epik) Anlatım-Fiil / Fiilimsi** konu başlığı altında iki etkinlik bulunmaktadır:

17. etkinlik: “Dün-Bu gün” adlı şiirde yer alan ek fiilleri bulunuz. Bulduğunuz ek fiilleri çeşidine göre tablo da ait olduğu bölüme yazınız.

Ek Alarak Yüklem Olan İsimler

Birleşik Zamanlı Fiiller

Tablodan hareketle ek fiilin kullanılma nedenlerini belirleyiniz. ... “Doğunun Limanları” adlı metinde ek fiil almış sözcükleri bularak tabloya yazınız. Ek fiilin görevini belirtiniz (Başer 2012: 150-151).

2005’ten sonra uzun yıllar MEB devlet kitabı olarak okutulan Dil ve Anlatım ders kitabında, ek fiilin **fiilimsiler** altında verilmesi konunun alt başlık ve şematik yapısıyla uyuşmamıştır. Bu, ek fiilin fiilimsilerle ilgili olduğunu düşündürmüştür. Dil ve Anlatım ders kitaplarının alıştırmaları örneklerinde sadece **i-** fiiline getirilen geçmiş zaman ve şart şekillerinin verilmesi, geniş zaman şeklinin örneklerde gösterilmemesi dikkat çekicidir. Bu tarz örnekler verilmediği için konunun kavranmasında öğretmenin donanımı ve öğrencinin sezgi gücü devreye girmektedir. Bu yüzden, ek fiil konusu çoğu zaman askıda kalmaktadır.

2012 sonrasında baskısı yapılan Dil ve Anlatım ders kitaplarının sadece birinde **Cümle Bilgisi** başlığı altında ek fiilin isim cümlesindeki yeri vurgulanmış, ek fiil hakkında kısa bir bilgi yer almıştır (Yelten ve Demir, 2012: 123). Bu kitabın cümle bilgisi bölümünde ek fiilden söz edilmesi, diğer Dil ve Anlatım kitaplarından çok daha isabetli olmuştur. Çünkü ek fiiller, fiilimsilerden ziyade cümle bilgisi, kip ve zaman konularıyla ilgilidir. Böylece ek fiilin cümlelerin anlam ve zamanına katkıları daha iyi anlaşılacaktır.

MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim İletişim ve Sunum Becerileri Dersi, Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (7 Veya 8. Sınıflar) (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) 2015 Öğretim Programında ek fiilden bir önceki programdan daha fazla bahsedilmiştir. Bu öğretim programında ek fiile ilişkin iki açıklama yapılmıştır:

On bir ve on ikinci sınıfta incelenen metinler bir bütün olarak dil özellikleri bakımından değerlendirilir. Burada amaç ele alınan metindeki bütün dil özelliklerini incelemek değil, metnin yapısını ve anlamını etkileyen önemli dil özelliklerini vurgulamaktır. Örneğin bir hikâyede birleşik kiplerin, bir makalede edilgen çatılı fiillerin, bir romanda söz ve düşünce aktarımında kullanılan dil yapılarının metnin anlamına etkisi değerlendirilir (MEB 2015: 15).

2015 öğretim programında 10. sınıf birinci dönem, birinci ünite **Kelime Türleri Fiil ve Zarflar** dil bilgisi konusu başlığı altında “Anlamlarına göre fiiller, fiilde zaman ve kip, anlam kayması, ek-fiil, yapılarına göre fiiller, fiilde çatı konuları açıklanır.” (MEB 2015: 51) şeklinde bir ifade yer almaktadır. Bu programın uygulama esasları doğrultusunda, sadece 9. sınıflara yönelik ders kitabı çıkarılmıştır. Diğer sınıflar için aşamalı olarak ders kitabı hazırlanması planlanmıştır. 2015 öğretim programı sonrasında, eski programa göre hazırlanmış 10. sınıf Dil ve Anlatım kitabında ek fiiller **Destansı (Epik) Anlatım-Emredici Anlatım-Fiil/Fiilimsi** konusu altında verilmiştir:

Ateşten Gömlek, Oğuz Kağan Destanı ile Karayılan adlı metinlerdeki yüklem görevinde olan isimleri; bu metinlerde birden fazla kip eki alarak “hikâye”, “rivayet”, “koşul” birleşik zamanlarını oluşturmuş fiilleri belirleyiniz. Elde ettiğiniz sonuçları, ek fiillerle ilgili aşağıdaki tabloyu esas alarak renkli kartona yazıp sınıf panosuna asınız (Alan 2016:128-130).

2005, 2011 ve 2015 yıllarına ait öğretim programlarına göre hazırlanan ortaöğretim ders kitaplarında buluş yoluyla öğretim stratejisine bağlı kalınmıştır. Ek fiil konusu; **fiil ve fiilimsi** başlığı altında verilmiştir. Dokuzuncu sınıf Dil ve Anlatım kitaplarının sadece birinde cümle bilgisi başlığı altında ek fiille ilgili açıklama yapılmıştır. Öğrencilere etkinlik öncesinde verilen örneklerde ek fiilin isimlere gelerek onları yüklem yaptığı sezdirilmiştir. Ek fiilin geniş zaman çekimine ilişkin az sayıda örnek verilmiştir. Öğrencilerin yapabileceği genelleme ve yanlışların öğretmen rehberliğinde aşılması istenmiştir. Ders kitaplarından yola çıkıldığında, öğrencilerin ek fiille ilgili genellemeleri şunlar olacaktır:

➤ **“i-mİş, i-Dİ, i-SE, +DİR” ek fiildir. Ek fiilin olumsuzu “değil” edatıyla yapılır.**

Sorular:

“O güzel.” cümlesinde ek fiil yok mudur? *Güzel* kelimesi nasıl yüklem olmuştur?

“O güzel değil.” cümlesinde ek fiil nedir? *Değil* kelimesi geniş zamanın birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde olduğu gibi zamanla ek fiil görevi mi kazanmıştır? Yoksa kendinden sonra düşen ekler mi vardır?

➤ **Ek fiilin geniş zamanı “+İm, +sİN, (+DİR), +İz, +sİNİz, +DİRler” ekleridir.**

Sorular:

“Bu, benim güzel+im.” cümlesinde ek fiil yok mudur?

“Ben güzel+im.” cümlesinde /+İm/ eki yer almaktadır. Şahıs ekleriyle bu ekin farkı nedir? Fiil çekim eki olan şahıs ekleri isimlere de geliyorsa isim ve fiil çekim ekleri ayrımı neden yapılıyor?

“Ben daima güzel+im+dir.” cümlesinde +İm, +DİR eklerinin ikisi de ek fiil midir?

“Ben güzelleş-ir+im.” cümlesindeki şahıs ekiyle, ek fiili nasıl ayırt edebilirim?

➤ **Basit zamanlı fiillere, ek fiil getirilerek birleşik zamanlı fiil yapılır.**

“Ders çalışıyordu.” cümlesinde yüklem birleşik zamanlı fiilken “Ders çalışıyordur.” cümlesi neden birleşik zamanlı değildir?

Bu tarz sorulara verilen cevaplar öğretmenin bilgi birikimi, aldığı eğitim veya takip ettiği dil bilgisi kitabına göre değişmektedir. Üniversitelerde yararlanılan dil bilgisi kitapları, bu konuda farklı açıklamalar yapmaktadır. İsimlere gelen ek fiilin geçmiş zaman ile şart çekimlerinin izahında, dil bilgisi kitapları ortaklık sergilemekte, ancak ek fiilin geniş zaman çekimiyle ilgili farklı görüşler dikkat çekmektedir.

II. Yükseköğretim Dil Bilgisi Kitaplarında Ek Fiil

Türk dili ve edebiyatı öğretmeni yetiştiren yükseköğretim kurumlarında takip edilen farklı dil bilgisi kitapları ve buralardaki öğretim üyelerinin dil bilgisi öğretim anlayışları birçok dil bilgisi konusunda olduğu gibi ek fiilin izahında da farklılıklara yol açmakta; bu alanda farklı terim, öğretim metot ve yöntemleriyle karşılaşmaktadır.

Ergin; ek fiil terimi yerine *isim fiili* terimini kullanarak bu kavram için eskiden *cevherî fiil*, *cevher fiili* denildiğini, bugün ise *isim fiili* veya *ana yardımcı fiil* denilebileceğini belirtir. Ek fiilin şimdiki zaman çekimi için şu açıklamaları yapar:

İsim fiilinin geniş zaman kipi ekleşirken fiil kökü ile şekil ve zaman eki düşmüş geriye şahıs ekleri kalmıştır. Fakat bu şahıs ekleri düşen kök ve şekil ve zaman ekinin mânâ ve fonksiyonunu üzerine almışlar, böylece yapı bakımından aynı kalmakla beraber, fonksiyon bakımından asıl şahıs eklerinden farklı bir hüviyet kazanmışlardır... Bildirme eklerinin birinci, ikinci şahısları er- fiilinin geniş zamanının ekleşmesinden doğmuştur. Üçüncü şahıslar ise başka bir fiilden gelirler. Bu fiil tur- > dur- fiilidir (Ergin, 1999: 315-316).

Korkmaz; ek fiili tasarlama kipleri başlığı altında açıklar. Ek fiilin geniş zaman (şimdiki zaman) kipinde, *er-* yardımcı fiili ile geniş zamanı gösteren *-ür* ekinin birleşip kaynaşarak eridiğini ve bu çekimde şahsı gösteren *men, sen* zamirlerinin birer ek kalıntısı şeklinde devam ettiğini söyler. Ek fiilin geniş zaman çekimindeki birinci ve ikinci şahıs eklerini, adları fiilleştiren zamir kökenli ekler olarak görür. Üçüncü şahıslardaki ek fiilin ise Eski Türkçedeki *tur-* yardımcı fiilinin geniş zaman çekiminden *tur-ur* > *dur-ur* > *-Dİr* şeklinde değişerek oluştuğunu söyler. İ- ek fiilinin kip ve şahıs ekleriyle kaynaşmış şeklini şöyle gösterir:

Teklik çekimi

1. şah.: -Im / -Um
2. şah.: -sIn / -sUn
3. şah.: -Dİr / -DUr

Çokluk çekimi

1. şah.: -Iz / -Uz

2. şah.: -sInIz /-sUnUz
3. şah.: -DİrlAr / -DUrlAr

Ek fiilin olumsuz şekli için; “i- fiilinin olumsuz biçimi **değil** (< EAT degül, DLT tegül, dagol) edatı ile yapılır. ... Ek fiilin olumsuz biçimi kurulurken değil edatı ad ve ad soylu kelime ile i- fiili arasına girer.” ifadelerini kullanan Korkmaz, “**İşte Yusuf... Rüya değil, hayal değil.**” örneğini verir (Korkmaz 2009: 703, 715-716). Genel olarak Korkmaz, Eski Türkçedeki ek fiilin geniş zaman çekimlerinde eridiğini, üçüncü şahıs dışında **şahıs eklerinin ek fiil görevi kazandığını** belirtmektedir. Ek fiilin olumsuz şeklinde, **değil** edatının **i-** fiiliyle **isim** arasına geldiğini söylemesi ve **değil** kelimesinin **ek fiil olmadığını** vurgulaması oldukça önemlidir. Ancak bu örneklerde üçüncü şahıslarda düşen şeklin **/+Dİr/** mı, yoksa **/+er-ür/** mü olduğu konusunda bir açıklama yapılmamıştır. Bu durumda, Korkmaz’ın açıklamalarına göre “**Hayal değil.**” örneğinde iki farklı yorum ortaya çıkacaktır:

1. Hayal (**isim**) + değil (**edat**) + [+dir] (**üçüncü şahıs ek fiili**)
2. Hayal (**isim**) + değil (**edat**) + [+er-ür+ol] (**ek fiil, zaman ve şahıs ekleri**)

Eker, “**Ad ve Ad Soylu Sözcüklerin Çekimi**” başlığı altında “**Ek Eylem / Ad Eylem, Cevher Eylemi**”nden bahseder. Eker’e göre:

Eski Türkçede bağımsız birer eylem olan er- ve tur- çeşitli ses olayları ile Türkiye Türkçesinde i- (i- <ir- <er-) ve -Dİr (<dUrUr < durur < tur-ur) şekillerine gelişen iki ek eylem durumuna gelmiştir. Ad soylu sözcüklerin eylem olarak çekiminde birinci ve ikinci kişilerde i-; üçüncü kişinin çekiminde ise -Dİr kullanılır. Geniş zaman çekiminde, asıl ek eylemin çekimli şekli (ET erür) düşmüş geriye **yüklem olma niteliği kazanmış kişi ekleri** kalmıştır (Eker, 2013: 289).

Bu açıklamalara göre Eker, **/er-/** ve **/+Dİr/** şeklinde gelişen iki **ek fiilden** bahseder ve **/er-ür/** yapısının zamanla düştüğünü kabul eder. Ancak geniş zaman üçüncü şahıslarda düşen şeklin **/+Dİr/** mı yoksa **/er-ür/** mü olduğu konusunda açıklama yapmaz.

Banguoğlu, gramer kitabının “**Fiil**” bölümünde “**Cevher Fiili**” başlığı altında ek fiille ilgili ayrıntılı bilgi vermektedir. Bu fiilin geniş zaman kipinde karma bir çekim örneği gösterdiğini, bu çekimde yalnız “**er-**” fiilinin değil, zaman ekinin de eridiğini belirtir. **er-ür ben > im, er-ür sen > -sin, er-ür biz > -iz, er-ür siz > -sin-iz.** Banguoğlu **er-** fiiline paralel olarak **tur-** fiilinin de yer aldığını ve bunun geniş zaman çekimine ait karma bir durum olduğunu ifade eder (Banguoğlu, 2005: 474-475). Banguoğlu, geniş zaman kipinde **er-** fiili ve **zaman ekinin** düştüğünü ifade eder, ancak üçüncü şahıslarda nasıl bir düşme gerçekleştiğini açıklamaz.

Vural, ek fiilin geniş zaman çekiminde, Eski Türkçe döneminden beri *erür* yapısının düştüğünü ve sonrasında gelen **şahıs zamirlerinin ekleşmiş biçimler hâlini aldığı**nı belirtir. Üçüncü şahıslarda **/+Dİr/** şeklini kabul eder. **/+Dİr/** ekinin kimi zaman kullanılmadığını, bu ekin şahıstan çok; **kök, şekil ve zaman eki** yerini tuttuğunu söyler. Teklik ve çokluk üçüncü şahıs ekinin kimi zaman kullanılmadığını şu örneklerle açıklar: *Ahmet hasta, hava güzel* (Vural ve Böler, 2012: 231-232). Bu örnekten anlaşılacağı üzere, Vural ve Böler'e göre geniş zaman üçüncü şahıslarda görülen eksiz şeklin sebebi, **/+Dİr/** ekinin düşmesidir.

Deny; geniş zaman ek fiilinin teklik ve çokluk birinci, ikinci şahıslarının aslının zamir olduğunu vurgular. Üçüncü kişi zamirler olan *ol* ve *olar'ın* eski lehçelerde kullanılmasına rağmen Türkiye Türkçesinde düşmüş olduğunu ve yerine +Dİr ekinin (Eski *turur* fiili, zamanla sondaki *r* sesi düşmüştür.) kullanılmaya başlanıldığını ve **/+Dİr/** ekinin görevinin zamir değil **pekiştirme edatı** olduğunu ifade eder (Deny, 2012: 320-322). Bu açıklamalardan Deny'in ek fiilin geniş zaman üçüncü şahıs çekiminde düşen bir **"er-ür+ol"** yapısını kabul ettiğini ve **/+Dİr/** ekini pekiştirme edatı olarak gördüğünü söyleyebiliriz.

Gülensoy; **ek fiil + kip eki + şahıs eki** birleştiği için, ek fiilin geniş zaman kipinde görülmediğini söyler; ancak geniş zamanın ek fiil çekiminde şahıs eklerini şöyle sıralar: **-İM / -SİN / (-) veya -DİR / -İZ / -SİNİZ / -DİRLAR** (Gülensoy, 2010: 578).

Gemalmaz'a göre; ek fiilin geniş zaman üçüncü şahıs çekimi **[er-ür + ol] / ø-ø+ø** şeklindedir. Geniş zaman üçüncü şahıslarda görülen **/+Dİr/** ise kuvvetlendirme ekidir (Gemalmaz, 2010: 276-277, 465-466). Gemalmaz, Türkiye Türkçesinde ek fiilin basit kipinin tamamen düşme sonucunda işaretli yapıldığını şöyle ifade eder:

STT'nde ek fiil işaretli olma eğilimindedir (etç. +øer- ~ +øir- > STT +øiø- ~ +øøø- ⇔ +yøø-) (örn.: gel- //-i+yor-+//+i-miş ~ gel-//-i+yor-+//+ø-muş; oku-//-ya+ca+k+//+i-se ~ oku-//-ya+ca+k+//+ø- sa; bil-//-d+i+//+i-d+i+m ~ bil-//-d+i+//+y- d+i+m). STT'nde ek fiilin basit kipi, tamamen düşme sonucu işaretli ögelerden oluşmuştur (etç. +øer-//-ür ~ +øir-//- ü r > STT +øø ø - ø ø) (örn.: rivayet kipi: gel-//- miş+//+i-miş+sin ~ gel-//-miş+//+i-miş+sin basit kip: gel-//- miş+//+ø - ø+sin < **etç. kel-//- miş+//+øer-ür + sen**) (Gemalmaz 2010: 275-279).

Daşdemir; cümle konusunun **yüklem** alt başlığında ek fiil hakkında bilgi verir. Ek fiilin bugün Türkçede eski *er-* fiilinden gelişerek ekleşen *i-* ~ + *ø-* fiili olduğunu ve + **Dİr** ekinin ek fiil olarak Orta Türkçe döneminde kullanıldığını belirtir: "Eski Anadolu Türkçesinde 3. şahısta ek fiil olarak kullanılan *tur-* fiilinin geniş zaman biçiminden doğan **/+Dİr/** (**/+dUr/** < *dur-ur* < *tur-ur*) eki bugün STT'de işlevini kaybetmiş; üzerine geldiği cümledeki yargıyı kuvvetlendiren

ya da ihtimale bağlayan bir cümle üstü/cümle dışı öge değeri kazanmıştır.” Bu görüşünü ise /+Dİr/ ekinin şahıs ekinden sonra gelebilmesi ve kullanımı zorunlu bir ek olmamasıyla temellendirir (Daşdemir, 2015: 129, 159).

Demir ve Yılmaz; ek fiilin geniş zaman çekiminde birinci ve ikinci kişilerinde *er-* fiilinin geniş zaman şekliyle kullanıldığını söyler. Onlara göre; bu çekimlerde eski biçimlerdeki *er-* > *i-* **fiili ve geniş zaman eki** düşmüştür. Geriye zamirlerin ekleşmiş biçimleri kalmıştır (Demir ve Yılmaz, 2012: 211).

Karahan; bir dilde kökler, eklerden önce var olduğuna göre henüz eklerin ortaya çıkmadığı bir gelişim evresinde ilk cümlelerin eksiz bir isim ile eksiz bir fiil kökü olacağı görüşünü kabul eder. Ek fiil konusunda şunları söyler:

Tek başına yargı/bitmişlik bildiren ve üçüncü şahsı işaretleyen her isim, şimdiki/geniş zaman kipinde bir cümledir. Eski Türkçedeki erür, turur, ol kelimeleri; Türkiye Türkçesindeki [-Dİr] eki, şimdiki/geniş zaman anlamlı isim cümlelerine, bildirme, pekiştirme, ihtimal anlamları katan dil birimleridir. İhtiyacın ortaya çıkardığı bu birimlerin görevi isim cümlesi kurmak değildir (Karahan 2015: 7).

Karahan’a göre, dilin ilk dönemlerinde ek fiile ihtiyaç duyulmamış, ek fiil veya bildirme şekilleri sonradan ortaya çıkmıştır. İsimlerin ek fiilin geniş zaman üçüncü şahıs çekiminde bir düşme / işaretli yapı yoktur. İsim cümlelerindeki eksiz kullanımlar daha eski olduğu için, bu yapılarda düşen bir ek fiil yoktur.

Yükseköğretim Türkçe dil bilgisi kitaplarında ek fiilin duyulan geçmiş zaman, bilinen geçmiş zaman ve şart kiplerine ilişkin açıklamalarında genellikle birliktelik mevcuttur. Ancak **ek fiilin geniş zaman çekiminde** ve bunun gösteriminde temelde üç farklı görüş dikkat çekmektedir. Bütün bu görüşler, birbiriyle örtüşen ve birbirinden ayrılan yönleriyle üç grupta özetlenebilir:

1. İ- ek fiilini kabul etmekle birlikte, ek fiil ve zaman eklerinin erimesi sonucu şahıs eklerinin ek fiil hüviyeti kazandığını ve üçüncü şahıslarda /+Dİr/ ek fiilinin yaygınlık kazandığını savunanlar. Bu görüşe göre, üçüncü şahıslarda /+Dİr/ ek fiili bazen düşebilir.

2. Ek fiil + geniş zaman eki + şahıs eki sıralamasına bağlı kalarak ismin şahıslara göre çekiminde **işaretsiz morfemler** olduğunu savunanlar. Birincilerin ek fiilleşen şahıs ekleri olarak gösterdikleri yapıları, art zamanlı bir açıklamayla şahıs eki olarak değerlendirirler. Üçüncü şahıslardaki işaretsiz morfemleri üçe çıkarırlar: **ø- (ek fiil) + -ø (kip eki) ø (şahıs ekleri)**. Bu görüşe göre; /+Dİr/ eki üçüncü şahsa ait bir ek fiil değil, bütün şahıslardan sonra gelebilen kuvvetlendirme ekidir.

3. Dilin ilk dönemlerinde, isim cümleleri ek fiile ihtiyaç duyulmadan oluşturulmuştur. Ek fiil veya bildirme şekilleri sonradan ortaya çıkmıştır. Üçüncü şahıslarda tek başına yüklem olarak kullanılabilen bir isimde, *işaretsiz veya düşen bir ek fiil yoktur.* /+Dİr/ eki üçüncü şahsa ait bir ek fiil değildir. *Ek fiil* veya *bildirme şekilleri* isim cümlesi için zorunlu birimler değildir. Yüklem yerini *belirten ve bildirme, pekiştirme, ihtimal anlamları katan dil birimleridir.*

Aşağıda, bu *üç farklı yaklaşımın* ek fiilin geniş zaman çekimlerini nasıl izah ettikleri örneklerle sunulmuştur:

“**Bu araba güzel.**” cümlesinde *güzel* kelimesinin yüklem olduğu konusunda tüm araştırmacılar hemfikirlerdir. İlk iki görüş, buradaki ek fiilin söyleyişte düşmüş olduğu fikrinde birleşir. Ancak düşen ek fiilin ne olduğunda ayrılığa düşer. Araştırmacıardan bir bölümü, üçüncü şahıslarda /-Dİr/ ek fiilinin düşürüldüğünü; diğer bir bölümü ise düşenin ek fiil, zaman ve şahıs dizilişini gösteren /er-ür ol/ şekli olduğunu ifade eder. İkinci görüşe göre, /+Dİr/ ek fiil değil, ek fiilin yerini gösteren ve onun anlamını kuvvetlendiren bir ektir. /+Dİr/ ekinin, ek fiil alan diğer geniş zaman şahıs çekimlerinde de görülmesi bunu destekler. Üçüncü görüşe göre, *güzel* kelimesi tek başına yüklem olmaya elverişlidir. Sonradan getirilen ek fiil veya bildirme ekleri onu yüklem yapmaz, sadece yüklem yerini pekiştirir.

Birinci görüşe göre, “**Ben güzel+im.**” cümlesinde ek fiilin izahında şu açıklamalar yapılacaktır: *Güzel (isim) + im (ek fiil)*. Burada, düşen ek fiilin görevini sonrasında gelen şahıs eki almıştır. Ek fiilin diğer zaman çekimleri izah edilirken *ek fiilde* bir düşme olduğu belirtilmiş, ancak geniş zaman çekimlerinde *şahıs ekinin ek fiil görevi üstlendiği* şeklinde bir açıklamaya başvurulmuştur. Birinci görüşe sahip araştırmacıların “**Güzel +[i-] + -miş + im**” yüklemine düşen bir ek fiil gösterirken “**güzel+im**” yüklemine /-im/ ekine ek fiil demesi konuyu içinden çıkılmaz bir hâle sokmaktadır. Ek fiilin öğretiminde bu şekilde yapılacak bir açıklama, fiil çekim ekleri konusunda verilen bir bilgiyle de çelişmektedir. Bu tarz örneklerde, ek fiilin düşürüldüğü açıklanmaz veya gösterilmezse bir ismin doğrudan şahıs eki aldığı düşünülecek ve *şahıs eklerinin fiil çekim ekleri kategorisinde değerlendirildiği* bilgisi göz ardı edilecektir.

Güzel (isim) + ø-(ek fiil) + ø (zaman) + im (şahıs eki) tarzında yapılacak ikinci açıklamada, yukarıdaki karışıklık giderilmektedir. İkinci görüşün eleştirilen yönüyle, art zamanlı yönteme dayalı böyle bir açıklamanın bugün geçerli olamayacağı ve kavratılamayacağıdır. Bundan dolayı, ek fiilin düştüğü kelime çekimlerinde şahıs eklerinin ek fiil görevini üstlendiği belirtilmiştir. Dilde söylenmeyen, işaretsiz morfeplerin karşılığı olarak şahıs ekleri ek fiil olarak sunulmuştur. Ancak dilde işaretli olmadığı hâlde anlamsal bir varlık

gösteren, yerine somut bir ek koyamadığımız birçok ifade mevcuttur. Mesela; bazı ağızlarda vurguyla sağlanan soru şekilleri: **Ödevini yaptın?**

“**Ben güzel+im+dir.**” cümlesinde, yüklem hakkında üç farklı açıklamayla karşılaşmaktadır:

Güzel (**isim**) + im (**ek fiil**) + dir (**ek fiil**).

Güzel (**isim**) + im (**ek fiil**) + dir (**kuvvetlendirme eki**).

Güzel (**isim**) + ø- (**ek fiil**) + ø (**zaman eki**) + im (**şahıs eki**) + dir (**kuvvetlendirme eki / bildirme eki**).

Bu cümlede /+**Dir**/ ekinin ek fiil işleviyle kullanılmadığı açıktır. Çünkü /+**Dir**/ kullanılmadan da isim değerindeki kelime, cümlenin yüklemidir. Bugün /+**Dir**/ eki, ek fiilin yerini belirten ve anlamını kuvvetlendiren bir ek işlevindedir.

Benzer durum, “**O güzeldir.**” cümlesi için de geçerlidir. Bu cümledeki ek fiilin gösterimiyle ilgili açıklamalar şöyledir:

Birinci görüş; güzel (**isim**) + dir (**üçüncü şahsa ait ek fiil**).

İkinci görüş; güzel (**isim**) + ø-(**ek fiil**) + ø (**zaman eki**) + ø (**şahıs eki**) + dir (**kuvvetlendirme eki**).

Üçüncü görüş; güzel (**isim**) + dir (**yüklem yerini pekiştiren bildirme eki**).

III. Ek Fiilin Öğretiminde Birleşik Zaman

Ortaöğretim ve yükseköğretim dil bilgisi kitaplarında **birleşik kip**; hikâye birleşik zamanı (fiil+zaman eki+i-di), rivayet birleşik zamanı (fiil+zaman eki+i-miş), şart birleşik zamanı (fiil+zaman eki+i-se) şeklinde açıklanmaktadır. Böyle bir sınıflama **Türkçede zaman** konusunu dar kalıplara sokmaktadır (Efendioğlu, 2007: 50-51). Türkçeyi zaman ifadeleri bakımından diğer diller karşısında yetersiz göstermektedir. Bu sınırlandırılmış terimler Türkçenin zaman ifadesi gücünü yansıtmada yetersiz kaldığı gibi, öğretim açısından da verilmek isteneni tam anlamıyla karşılamamaktadır.

Gülsevin; “-AyAcAktım çekimi (büyük çoğunlukla) gelecek zaman değil geçmiş zaman bildirir. Bu yüzden de GELECEK ZAMANIN HİKAYESİ yerine GEÇMİŞ ZAMANIN (.....SI) demek daha doğru olabilir. Buradaki önerimiz ‘geçmiş zamanda gerçekleşmemiş niyet kipi’ olabilir.” şeklindeki örnek ve açıklamalarla on dokuz yıl evvel, **ek fiilin** başka bir kullanım alanı olan **birleşik kipte niyet / görünüş** konusuna dikkat çekmiştir (Gülsevin, 1999: 1-3). Ancak yükseköğretim dil bilgisi ders kitaplarının çoğunda **birleşik kipte niyet / görünüş** konusu

henüz yer bulamamıştır. Bugüne kadar, Türk dili öğretimi programlarında ve çoğu yükseköğretim dil bilgisi kitabında bu yönde bir çalışmaya gidilmemiştir. Ek fiil / bildirme ekinin cümleye kattığı anlamların anlaşılması için, **birleşik kipte görünüş** konusunun yükseköğretimde ve ortaöğretimde uygulamalı olarak öğretilmesi gerekmektedir. Ek fiil sonrasında gelen zaman ekleri, fiilin zaman ve anlam özelliklerinde daha belirleyici olduğu için, birleşik zaman adlandırmalarında ek fiil sonrası kipin daha baskın bir anlam taşıdığı terimler tercih edilmelidir. Basit zamanlı fiil çekimlerine **i-miş, i-se ve i-di** şekilleri getirildiğinde, yüklem sadece kip özellikleri değişmemektedir. Bu ekler, yargının anlam özelliklerini de değiştirmektedir. **/+Dir/** ve **/ol-/** da yüklem kip ve anlam özelliklerinde etkilidir. Örneğin; **“Bir resim yapmış.”, “Bir resim yapmıştı.”, “Bir resim yapmıştır.”, “Bir resim yapmışsa...”**, **“Bir resim yapmış olsa.”, “Bir resim yapmış olsaydı...”** cümlelerinde **yap-** fiilinin zaman ve gerçekleşme durumu birbirinden farklıdır. Bu örnekleri **hikâye, rivayet, şart** terimleriyle sınırlandırmak Türkçenin en güçlü yönünü görmezden gelmektir.

Sonuç

Ek fiil hakkında, birçok araştırmada farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu görüş ayrılıkları, konunun öğretim yönteminde de farklılıklara yol açmıştır. Ek fiille ilgi temel görüş farklılıkları, ek fiilin geniş zaman çekimindedir. Ek fiilin geniş zaman çekimindeki görüş farklılıkları üç grupta toplanabilir:

➤ **İ-** ek fiilini kabul etmekle birlikte, ek fiil ve zaman eklerinin erimesi sonucu şahıs eklerinin ek fiil hüviyeti kazandığını ve üçüncü şahıslarda **/+Dir/** ek fiilinin yaygınlık kazandığını savunanlar.

➤ **Ek fiil + geniş zaman eki + şahıs eki** sıralamasına bağlı kalarak ismin şahıslara göre çekiminde **işaretsiz morfepler** olduğunu savunanlar. Bunlar, geniş zamanın üçüncü şahıslardaki işaretsiz morfepleri üçe çıkarırlar: **Ø- (ek fiil) + -Ø (kip eki) Ø (şahıs ekleri)**.

➤ Ek fiil veya bildirme şekilleri sonradan ortaya çıkmıştır. Üçüncü şahıslarda tek başına yüklem olarak kullanılabilen bir isimde, **işaretsiz veya düşen bir ek fiil yoktur**. **/+Dir/** eki üçüncü şahsa ait bir ek fiil değildir. Ek fiil veya bildirme şekilleri isim cümlesi için zorunlu birimler değildir. Yüklem yerini **belirten ve bildirme, pekiştirme, ihtimal anlamları katan dil birimleridir**.

Ortaöğretim ders kitaplarında ve öğretim programlarında ek fiil konusu üzerinde yeterince durulmamaktadır. Ders kitaplarında, sınırlı sayıdaki örnekle, ek fiilin geniş zaman çekimine yer verilmiştir.

Üniversitelerde, *ek fiilin geniş zaman çekimi* farklı şekillerde ele alınmaktadır. Farklı üniversitelerde eğitim almış Türk dili ve edebiyatı öğretmenlerinin rehberliğinde yapılan ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı derslerinde, ek fiil konusu tam anlamıyla açıklanmamaktadır. Bu sebeple, ek fiilin ilintili olduğu cümle bilgisi, şekil bilgisi, anlam bilgisiyle ilgili konular da öğretimde eksik kalmaktadır. Çünkü ek fiil; yüklem kip ve şahıs özellikleri görmede, isim ve fiil cümlesi ayırımında, isim ve fiil çekim eklerinin temel niteliklerini belirlemede etkilidir. Ek fiilin sınırları kesin olarak çizilmezse, bir ilgi veya iyelik ekiyle ayırımı yapmak zorlaşır. Ek fiilin isme mi, fiile mi geldiği anlaşılmazsa, bir isim cümlesi veya fiil cümlesinin öğeleri doğru bulunamaz. Ek fiilin geniş zaman kullanımında, birinci ve ikinci şahıs eklerinin ek fiil göreviyle doğrudan isimlerden sonra geldiğinin söylenmesi, şahıs eklerinin zaman ve tasarı eklerinden sonra gelebildiği tezini çürütecektir. Böylece, şahıs eki teriminin nitelikleri yanlış yorumlanacaktır.

Ek fiilin temel görevlerinden biri birleşik kip yapmaktır. Dil bilgisi kitaplarında klasik bir anlayışla verilen birleşik kip konusu Türkçenin zaman kabiliyetini yeterince yansıtmamaktadır. Birleşik kip konusu altında **niyet / görünüş** kipinden bahsetmek; **ek fiil, kip ve cümlede anlam** konularına katkı sağlayacaktır. “**Bayramda onu görecektim.**” şeklindeki bir cümle yüklemine, **gör- fiilinin gelecek zamanının hikâyesi** olarak açıklamak, bu cümleyi anlamada ve ek fiilin cümleye kazandırdığı zaman değerini görmede yetersizdir. Bu cümlede, geçmiş zamanda gerçekleşmemiş bir niyet vardır. Eylem, geçmişten bir adım daha günümüze yakındır ve eylemin gerçekleşip gerçekleşmediği kendinden sonra gelecek cümleyle açıklığa kavuşacaktır. Buradan, ek fiilin sadece isimleri yüklem yapmak ve basit zamanlı yüklemeleri birleşik zamanlı yüklemelere çevirmek görevinin olmadığı anlaşılmaktadır. Ek fiil, yüklem zaman ve anlam inceliklerinin temel belirleyicisi olmuştur.

Kaynaklar

- ALAN, M. (2016). *Ortaöğretim Dil ve Anlatım 10. Sınıf*. Ankara: Yıldırım Yayınları.
- BANGUOĞLU, T. (2005). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- BAŞER, M. ve ÇETİN, F. (2012). *Ortaöğretim Dil ve Anlatım 10. Sınıf*. Ankara: Ekoyay Yayınları.
- DAŞDEMİR, M. (2015). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- DENY, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi-Modern Türk Dil Bilgisi Çalışmalarının Kapsamlı Bir Örneği-*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- DEMİR, N. ve YILMAZ, E. (2012). *Türk Dili El Kitabı. 6. Baskı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- EFENDİOĞLU, S. ve SOLMAZ, A. (2007). “Birleşik Zamanlar Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 35, 49-58.

- EKER, S. (2013). *Çağdaş Türk Dili*, (8.bs.). Ankara: Grafiker Yayınları.
- ERGİN, M. (1999). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- GEMALMAZ, E. (2010). “STT’de İşaretsiz (/Ø/) Görev Ögeleri Üzerine.” *Türkçenin Derin Yapısı*. Ankara: Belen Yayıncılık.
- GEMALMAZ, E. (2010). “STT’de Fiillerin Geçici İsim Yapımı.” *Türkçenin Derin Yapısı*. Ankara: Belen Yayıncılık.
- GÜLENSOY, T. (2010). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜLSEVİN, G. (1999). “Türkiye Türkçesindeki Zaman ve Kip Çekimlerinde Birleşik Yapılar Üzerine.” *VII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*. 1-8
- KARAHAN, L. (2015). “Türk Gramerciliğinde İsim Cümlesi-Fiil Cümlesi Tartışmaları.” *Prof. Dr. Mehmet Özmen Adına Sözdizimi Çalıştayı Bildirileri*, Karahan Kitabevi, 1-8.
- KORKMAZ, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- ÖZALAN, U. (2014). *Türk Dilinde Cevheri Ek Fiil*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SAKİN, Ö. (2012). *Ortaöğretim Dil ve Anlatım 9. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2011). *Dil ve Anlatım Dersi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflar Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (2015). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: MEB.
- VURAL, H. ve BÖLER T. (2012). *Ses ve Şekil Bilgisi*. Ankara: Kesit Yayınları.
- YELTEN, M. (2012). *Ortaöğretim Dil ve Anlatım 10. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: MEB Devlet Kitapları.
- YELTEN, M. ve DEMİR, E. (2012). *Ortaöğretim Dil ve Anlatım 9. Sınıf*. İstanbul: Karizma Eğitim Yayınları.